

Постол О. Є. — кандидат політичних наук, доцент, докторант кафедри політичних наук НПУ ім. М. П. Драгоманова.

УДК165.742:32-027.21

ТРАНСГУМАНІЗМ:

НА ПОРОЗІ ДОСКОНАЛОСТІ ЧИ НА КРАЮ ПРІРВИ?

Досліджуються витоки і сутність трансгуманізму як світогляду та ідейної течії постіндустріального соціуму, висвітлюються практичні аспекти застосування гуманотехнологій, їх переваги і наслідки для людства при невиваженій політиці щодо їх впровадження.

Ключові слова: апгрейд людства, трансгуманізм, транслюдина, постлюдина, постлюдство, гуманотехнології, технологічна сингулярність, іморталізм.

ТРАНСГУМАНИЗМ:

НА ПОРОГЕ СОВЕРШЕНСТВА ИЛИ КРАЮ ПРОПАСТИ?

Исследуются истоки и сущность трансгуманизма как мировоззрения и идейного течения постиндустриального социума, освещаются практические аспекты применения гуманотехнологий, их преимущества и последствия для человечества при недостаточно продуманной политике их использования.

Ключевые слова: апгрейд человечества, трансгуманизм, трансчеловек, постчеловек, постчеловечество, гуманотехнологии, технологическая сингулярность, иммортализм.

TRANSHUMANISM:

ON THE THRESHOLD OF EXCELLENCE IS ON THE BRINK?

The origins and nature of transhumanism as a philosophy and ideological stream of postindustrial society, practical aspects of human technology is being highlighted, their benefits and consequences for humanity in reckless policy towards their implementation are investigated.

Keywords: upgrade of humanity, transhumanism, transperson, postperson, postsociety, human technologies, technological singularity, immortalism.

Ідеї удосконалення людського роду, духовної і фізичної недосконалої людської істоти пронизують всю культурну історію людства, сягаючи корінням у давнину. Висвітлюючи різні аспекти цієї недосконалої у натурфілософській, метафізичній, релігійній та інших формах у гуманітарній думці всіх епох, мислителі пропонували різні засоби і методи перетворення людської природи — через реформування державного устрою, зміни системи освіти і виховання.

Разом з бажанням людських істот досягти божественних якостей, вони завжди прагнули розширити межі власного існування як географічні чи екологічні, так і розумові. Перспективи для останнього почали активно розгортатись у ХХ ст. зі стрімким розвитком всіх галузей науки і техніки. Зокрема, досягнення біологічної науки і технологій, застосовані до фізичного тіла та свідомості, дозволяють вже сьогодні подолати «природні» обмеження людського тіла. Тобто ідеї, що висувались письменниками-фантастами в середині ХХ ст., нині стають реальністю. Подібні пророцтва супроводжували людство протягом всієї його історії, поступово змінюючи світосприйняття, світорозуміння і свідомість. Тому трансгуманістичний світогляд, поширюючись експоненційно, впевнено «захоплює» і індивідуальну і суспільну свідомість, адже поява його підготовлена всім поступом науково-технічного і культурного прогресу.

Тема сучасного людського апгрейду, спричиненого науково-технічним прогресом, та його подальший розвиток привертає увагу не тільки дослідників, науковців і розробників інформаційно-технологічної і біомедицинської галузей як безпосередніх творців, а й мислителів, філософів-гуманістів, науковців гуманітарного профілю, суспільних і державних діячів та всіх не байдужих до майбутньої долі людства. Адже тема втручання у природу людини постала дуже гостро не тільки через постання ресурсних, морально-етичних, світоглядних проблем, а й з огляду на можливі соціальні наслідки і, навіть, вірогідність розгортання фатальних для людської цивілізації сценаріїв. Ця проблема почала актуалізуватись і дискутуватись, коли були зроблені перші припущення про можливість штучного покращення людської природи, розширення фізичних і психічних здібностей людини у постіндустріальному соціумі, і стала предметом роздумів таких провідних дослідників, як Ю. Хабермас, Р. Дарендорф, П. Дракер, Д. Белл, Дж. К. Гелбрейт, Ж. Бодрийяр, Р. Інглегард, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма, Е. Гідденс та ін. Їх думки, прогнози, зауваження, застереження чинять

безумовний вплив на формування і розвиток ідей про транслюдину і постлюдино, зародження і розвиток ідейних засад трансгуманізму. Безпосередньо на зародження трансгуманізму як раціонального та культурного руху і розвиток ідеології трансгуманізму вплинули ідеї багатьох письменників-фантастів, дослідників з різних галузей і практиків. Зокрема: Дж. Хакслі ввів у обіг поняття «трансгуманізм»; Н. Бостром і Д. Пірс — засновники Всесвітньої асоціації трансгуманістів (1997) (з 2008 р. Humanity Plus (Humanity+, Х'юманіті Плюс); М. Мор — засновник Інституту Екстропії; К. Уорвік — перший кіборг в світі; Хіросі Ісігуро — розробник роботів-андроїдів; О. Болонкін — дослідник, відкрив «Закон підвищення складності систем, що самокопіюються» та «Мету Розуму», що пояснюють перехід людини в електронні Е-істоти й до Вищого Розуму; І. Вишев — автор понять «імортологія» й «гомо іморталіс»; В. Віндж — запропонував концепцію технологічної сингулярності; Р. Курцвейл — обґрунтував технологічну сингулярність; дослідники, письменники і публіцисти — Ферейдун М. Есфендіарі (FM-2030), М. Дері, М. Дірінг, Д. Дойч, Е. Дреклер, М. Хорост, С. Блекмор, Ю. Нікітін, М. Калашніков, В. Кішинець, М. Менський, О. Міщенко, Г. Моравек та ін.

Саме поняття «трансгуманізм» було введено гуманістом Джуліаном Хакслі, яке він застосував у книзі «Нові пляшки для нового вина» (1957). Сьогодні трансгуманізм постає як радикально новий підхід щодо розуміння майбутнього, заснований на ідеї, що людський вид є не кінцем нашої еволюції, а початком у ланцюгу «людина — транслюдина — постлюдина». Тобто трансгуманізм виявляється своєрідним продовженням гуманізму, спрямованим на транслюдину. Відмінність між ними полягає у засобах і методах. Якщо гуманізм в удосконаленні людини, її якостей, соціального середовища в основному покладається на виховання, освіту і просвіту, то трансгуманізм прагне максимального удосконалення людської істоти та оточуючого її середовища, передусім, завдяки досягненням науково-технічного прогресу і раціональному мисленню, що виведе людство на якісно новий етап розвитку і, навіть, за межі того, що більшість вважає людським.

Релігійні забобони, фанатизм, нетерпимість неприпустимі серед трансгуманістів, адже те, що колись могла обіцяти лише церква — безсмертя, вічне блаженство, божественний розум, обговорюється трансгуманістами як можливі технічні досягнення. Щодо душі, моралі, то, хоча подібні ідеї не є привабливими для натуралістичної філософії трансгуманізму, це питання є дискусійним, адже багато трансгуманістів цікавиться питаннями особистої самоідентифікації і природи свідомості.

Трансгуманізм можна визначити як сукупність еволюціонуючих світоглядів, представники яких часто незгодні один з одним. Тому в ньому існує багато окремих груп, що різняться за інтересами, поглядами, цінностями або географією. Групи, утворені за інтересами, включають прибічників кріоніки, подовження життя, фахівців з нанотехнологій, мережної спільноти, ентузіастів освоєння космосу, прихильників наукової фантастики, трансгуманістичних художників і виконавців, цифропанків, експериментаторів з альтернативними соцгрупами.

Близьким до трансгуманізму є екстропіанство, яке іноді розглядають як напрям трансгуманізму або як його ранню школу (всі екстропіанці є трансгуманістами, але не всі трансгуманісти — екстропіанцями). Екстропіанство, загалом, вважається трансгуманістичною філософією («екстропія» характеризує зростання та життєздатність системи, є мірою розвиненості інтелекту; розроблене Максом Мором та Томом Морроу у 1988 році), але прагне використовувати більш практично-орієнтовані підходи до соціального прогресу та майбутньої еволюції людини. Основні ідеї екстропіанства були розроблені засновниками і членами Інституту Екстропії (закритий у 2006, як такий, — за заявою його керівництва, — що досяг своїх цілей) та викладені у документі «Принципи екстропіанства», версія 3.0 якого містить сім принципів: нескінченний прогрес, самоперетворення, практичний оптимізм, розумна технологія, відкрите суспільство, самоспрямування і раціональне мислення. При цьому політично екстропіанці виступають проти авторитарного суспільного контролю, за верховенство закону та децентралізацію влади. Трансгуманізм як такий не передбачає якоїсь конкретної політичної позиції, має широкий спектр політичних поглядів, але в середовищі трансгуманістів виокремлюються такі ідеологічно налаштовані групи, як лібертаріанський трансгуманізм, комуністичний трансгуманізм, техногайнізм.

Лібертаріанський трансгуманізм поєднує в собі ідеологію лібертаріанства та ідеї трансгуманізму за допомогою принципу самовласності як фундаментальної ідеї. Ці трансгуманісти виступають на захист прав розширення людських можливостей і вільний ринок. Вони переконані, що розширення свобод людини може досягатись за допомогою принципу розумного егоїзму та раціонального ставлення до нових технологій. Будь-які спроби з боку держави обмежити право на

розширення можливостей власного тіла розцінюється трансгуманістами-лібертаріанцями як обмеження права вибору, порушення громадянських прав і свобод і втручання держави в особисте життя.

Комуністичний трансгуманізм — течія, що поєднує гуманізм, сциєнтизм та раціоналізм, представники якої переконані, що людство або досягне комунізму, або загине.

Техногайянізм — одна з течій захисників природи і трансгуманізму. Представники техногайянізму виступають за активний розвиток нових технологій (нанотехнології і біотехнології), за допомогою яких у майбутньому буде можливим відновлення навколишнього середовища. Вихід для цивілізації із сучасної тупикової ситуації, можливість уникнення наслідків глобальних ризиків техногайяністи вбачають у застосуванні принципів техногайянізму і обмеженні експлуатації природних ресурсів [1].

Інша течія, що сповідує трансгуманістичні ідеї — захисники ідеї «побудови раю», викладеної Девідом Пірсом у «Гедоністичному імперативі» (1995), де обґрунтовуються етичні аргументи щодо біологічної програми по усуненню всіх видів жорстокості, страждань, немічності та збагачення емоційного життя за допомогою синтетичних препаратів (не наркотичних), а в перспективі перебування генома всіх хребетних.

На рубежі ХХ–ХХІ століть відбуваються події, які можна назвати визначальними для подальшої долі людини як біосоціальної істоти і для людства взагалі. Науково-технологічні революції спричинили розвиток гуманотехнологій, а тому і черговий апгрейд людської природи.

«Гуманотехнологія», як пояснюють В. Лук'янець і О. Соболев, — це постійно зростаюча множина способів цілеспрямованих модифікацій генетики людини, що здійснюються за допомогою все більш витончених квазіхімічних маніпуляцій над людською молекулою ДНК. До таких «гуманотехнологій» відносяться: технології генетичного програмування, технології рекомбінантних молекул ДНК, технології РНК-інтерференції, технології клонування, трансгеноза, наномедичні, геномні, нейронні, інформаційно-медичні, комп'ютерно-мережні та ін. [2]. Таким чином, «гуманотехнології» — це технології поєднання знань про людину та знань природничих і застосування їх до людини, тобто гуманітарних наук з природничими науками, які раніше вважалися непоєднуваними. По суті, це вторгнення людини у власне сховище інформації про себе, закодованої природою при створенні людської істоти. Тому ситуацію з революцією гуманотехнологій В. Лук'янець і О. Соболев називають «біохакерством», аналогічно до «хакерства» у інформаційно-комунікаційній сфері. У широкому розумінні ці автори визначають «біохакерство» як практику біотехнологів, генних інженерів, наномедиків, творців нейронних технологій, яка може або вивести антропосоціогенез на вищий щабель розвитку, або трагічно обірвати його. Це залежить від етико-моральних якостей біохакерів [2]. При цьому вони зауважують, що цей неологізм має позитивний зміст і ніколи не використовується як синонім «біокрекерство», але зауважують, що, попри позитивістську орієнтацію, практика біохакерства тягне за собою низку амбівалентних соціальних, культурних, екзистенційних та інших наслідків.

До набору засобів, що перетворюють звичних людей у транслюдей, а згодом і постлюдей, входять: молекулярна нанотехнологія, гenna інженерія, штучний інтелект, ліки для зміни настрою, ліки для покращення пам'яті, терапія проти старіння, нейроінтерфейс, програми для управління інформацією, імплантовані комп'ютери, економічні винаходи та когнітивні технології тощо. Свій розвиток вони знаходять у реалізації таких проектів, як «Геном людини», «Протеом людини», «Нанотехнологія», «Інфотехнологія», «Наномедицина», «Нейротехнологія», проект «Штучного суперінтелекту» тощо. Більшість транслюдських технологій, поєднуючись, дають синергетичний ефект між різними аспектами людського суспільства (якість медичного обслуговування і подовження життя, продовження людського роду; робота по підвищенню інтелекту важлива в освіті, раціональному управлінні, ефективності спілкування, а тому, врешті, визначає процес розвитку і формування сучасного соціуму, якість функціонування різних соціальних систем, впливає на вирішення конфліктів, укріплення міжнародних відносин (з перспективою трансформації у єдину світову систему); нанотехнологічне виробництво матиме економічний і екологічний ефект). Зазначені проекти вже мають певні результати в сучасному світі, вдало (з користю для людини чи ні, покаже майбутнє) поєднавши гуманітарну субкультуру з природничо-технічною, а тому передбачення вчених про їх подальший розвиток і застосування вже не виглядають маревом чи далекою перспективою. Отже, метафізична догма гуманітарії Нового Часу про те, що людська природа є непохитною онтологічною константою, перестає бути догмою.

За цих умов виникає безліч питань щодо майбутнього людського буття в світі, що постійно

стрімко змінюється, де розкриті майже всі секрети людської природи і знайдені засоби її перепрограмування. Драматизм екзистенційної ситуації у долі людини як біосоціальної істоти, спричиненої НТР і, зокрема, гуманотехнологіями, утворюють проблемне поле світової гуманітарної думки XXI ст. (або вже «трансгуманітарної»), розвиток якої, у свою чергу, обумовлений розробкою якісної методології міждисциплінарних досліджень. Базовою проблемою при цьому постає визначення транслюдини і постлюдини.

«Транслюдина», тобто «перехідна людина», у «Словарі трансгуманітарної термінології» визначається як істота, яка активно готується стати постлюдиною, самоусвідомлююча, достатньо інформована і готова до використання всіх можливостей для самоудосконалення [3]. Втім, першим термін «транслюдина» детально розкрив ірано-американський футуролог Ферейдун М. Есфендіарі, відомий як FM-2030 у книзі «Чи транслюдина ти?». У його висвітленні «транслюдина» не обов'язково самоусвідомлює себе такою і не обов'язково обізнана щодо тонкощів найновіших технологій при їх використанні. Серед перших ознак транслюдськості «нових еволюційних істот» автор називає штучне розмноження, покращення тіла імплантатами, розподілену індивідуальність. Значна кількість транслюдських технологій, які відносно недавно вважались неможливими, вже існує (наприклад, біотехнології, нанотехнології) або активно розвиваються (створення штучного інтелекту). Хтось використовує ці технології, але не усвідомлює себе транслюдиною (можливо, через незнання), хтось знайомий і сповідує ідеї трансгуманізму, але не має можливості їх застосовувати, а дехто — є активним трансгуманістом, і багато хто з них вже вважає себе транслюдиною, оскільки можливості тіла і розуму збільшилися завдяки сучасним технологіям, а всі зусилля спрямовані на подальше удосконалення і перетворення у постлюдину.

Постлюдина — це нащадок людини інтелектуальні, фізичні та психічні можливості якого надзвичайно розширені. Тобто він модифікований настільки, що вже не є людиною у звичному для нас розумінні. Н. Загурська, намагаючись зрозуміти місце і сутність людської істоти у ситуації після постмодерну, визначає постлюдину як «форму людської істоти, яка актуалізується в ситуації вичерпаності не лише ліберального автономного суб'єкта, але й розщепленого індивіду. Розміщуючись на межі між ними, постлюдина може використовувати позитивні властивості, притаманні іншим формам» [4, 250].

Деякі науковці, щоб висловити те, наскільки ми зараз не можемо збагнути, що таке постлюдина, порівнюючи звичайну людину і постлюдину, співвідносять їх як мавпу і людину. Вказуючи переваги цієї істоти, трансгуманісти зазначають, що постлюдина розумніша за будь-яку людину-генія, має набагато досконалішу пам'ять, її тіло не піддається хворобам і старінню, забезпечуючи молодість і енергію, має більшу здатність відчувати емоції, задоволення і любов, захоплення красою, їй не відомий стан втоми, нудьги, роздратування. Але зазнавши значної кількості змін, покращення біології людини чи транслюдини, постлюди можуть виявитись абсолютно штучними створіннями, заснованими на штучному інтелекті, які навіть за бажанням чи з раціональних розрахунків зможуть відмовитись від власного тіла і жити в якості інформаційних структур в мережах [5].

Зрозуміло, такі прогнози викликають занепокоєння щодо існування не тільки антропоцентричного світогляду, а людини як виду взагалі. Людський вид більше не буде найрозумнішою формою життя на Землі, адже надрозум, створений за допомогою надсучасних технологій і генного програмування молекул ДНК, стане останнім винаходом людини, який зможе забезпечити науково-технічний прогрес ефективніше за людину. Врешті, реальністю може стати технологічна сингулярність (В. Віндж, Р. Курцвайл) — НТП, що базується на штучному інтелекті та кіборгізації людей, — за якої графік технічного прогресу стане вертикальним. При цьому надрозум зможе без людського втручання приймати раціональні рішення і, визнавши людину нерозумною, нераціональною, неуніверсальною, винайти спосіб і застосувати принцип «природного відбору». Отже вихід з-під людського контролю гуманотехнологій може зруйнувати саме людство. Таким чином, гуманотехнології виявляються амбівалентним явищем. З одного боку, створені людиною гуманотехнології, розвиваючись, забезпечують все більше розширення можливостей людини і збільшують ступінь її свободи, а з іншого — даючи своєму творцеві можливість втручатись у власний геном і змінювати його, здатні його і зруйнувати.

Вчені зазначають, що постлюдський світ, який може утворитись в результаті стрімкого технологічного розвитку, тим паче технологічної сингулярності, можливо, буде абсолютно інакшим, неможливим для сьогодення, абсолютно невідомим. Тому сингулярність для дослідників є проблемним питанням, адже позбавляє можливості передбачити, що буде після неї. Можливість

передбачення необхідна, хоча б на мінімальному рівні, інакше, втрачає сенс спрямування розвитку у бажаному напрямку, розбудова устрою постлюдовства в тих формах, які передбачаються сучасними трансгуманістами.

Щодо шляхів розвитку постлюдини і форм постлюдовства, то, на думку трансгуманістів, можливі різні напрямки цього розвитку, а тому і різні сценарії формування моделі постлюдовства. Деякі з напрямків можуть привести до єдиної постлюдини, а деякі — до суспільства окремих постлюдей. Складно сьогодні уявити, як будуть взаємодіяти між собою постлюди, постлюди і транслюди, постлюди і люди. Але вже нині лунають припущення про те, що майбутнє суспільство буде набагато конфліктнішим, ніж теперішнє, більш ієрархічне, з жорсткішою соціальною нерівністю. Так, З. Бжезинський зауважує: «У теперішньому столітті досягнення науки у таких галузях, як геномне профілювання, біомедична інженерія і генетичне модифікування, можуть не лише суттєво подовжити тривалість життя людини, але й рішуче покращити умови її життя і навіть інтелектуальні якості. Більш заможні країни та їх більш заможні громадяни стануть першими, хто скористається цими новими можливостями. Країни й люди, що бідніші, будуть йти за ними, якщо це взагалі коли-небудь станеться. Америка, як найбагатша і соціально просунута країна, скоріш за все, буде серед тих, де переваги провідної людської інженерії будуть застосовуватись у соціально значимих масштабах. Для тих, хто зможе собі це дозволити... стане спокусою, перед якою важко устояти. ... Існує загроза, що деякі держави будуть відчувати спокусу проводити курс на покращення людської природи як державну політику...» [6, 137].

Нерівність між країнами в економічному, технічному, соціокультурному розвитку за соціальними стандартами відчувається не одне десятиліття і, навіть, століття, але та нерівність, що може виникнути при реалізації припущення З. Бжезинського, матиме жахливі наслідки. З одного боку, піклування держави за своїх громадян, про покращення їх природи і якості їх життя виглядає привабливо, як забезпечення рівних можливостей для психофізичного та розумового удосконалення і як засіб запобігання ворожнечі в суспільстві, а з іншого — у глобальному масштабі — може виявитись загрозою для інших країн, адже позбавлені доступу до «благ цивілізації» недосконалі, розумово «відсталі», схильні до хвороб і поганого настрою «інші» можуть здатись «вищим істотам» конкурентними споживачами різних ресурсів, запаси яких зменшуються. Або, навіть, при винайдені альтернативи рідкісним ресурсам, через «примітивність» людських істот, або через розбіжність світоглядів вони можуть бути просто знищені, наприклад, за допомогою біологічної зброї, яка діє на конкретну расу.

Подібним чином може скластись ситуація на класовому рівні. Але визначальним критерієм розшарування в інформаційному суспільстві, як відомо, виступають знання та інформація як головний ресурс і капітал, посунувши фізичний труд і певною мірою капітал-гроші. Виявляється, що із переходом до постіндустріального, постмодерного, інформаційного суспільства, де класовий поділ за критерієм «капітал-труд» сходить нанівець, класовий конфлікт не зникає, а загострюється, адже новий критерій — «знання та інформація» обумовлюється вже якісною освітою і розумовими здібностями, заданими генетично. За таких умов кваліфікований спеціаліст, потрапляючи до «класу фахівців», стає власником інтелектуального капіталу й отримує новий ступінь свободи. Звичайно, фінансовий капітал залишається важливим ресурсом, але вже не таким рідкісним, як раніше. Статки нового «класу інтелектуалів», який консолідується і замикається, є результатом не експлуатації працівників, а власних зусиль. Таким чином, «революція інтелектуалів» створює нову соціальну структуру, поділяючи суспільство на розумних, освічених і багатих та неосвічених та бідних. Висвітлюючи зміну природи соціальної нерівності в контексті сучасних соціокультурних трансформацій, В. Іноземцев зауважує, що «на початку XXI століття майнова нерівність більше не є синонімом соціальної несправедливості, являючись скоріше природною рисою нової цивілізації» [7, 44]. Отже інтелектуальне розшарування стає основою соціального розшарування, а поляризація при цьому зростатиме відповідно до темпів подальшого розвитку гуманотехнологій, адже, маючи можливості скористатись ними, заможна еліта зможе застосувати їх до себе та своїх дітей (наприклад, «замовити» собі дитину певної статі з удосконаленою ДНК, яка буде позбавлена генетичних вад і тяжких хвороб; зможе покращити пам'ять, розумові здібності, вжививши чіп; подовжити життя тощо). Суспільство, яке може утворитись, буде поділене і за цінностями, які будуть сповідувати представники різних класів, культурою тощо. Таким чином, коефіцієнт конфліктності у соціумі, структура якого формується за критерієм «інтелект», може виявитись вищим, ніж при майновій нерівності, а наслідки протистояння катастрофічними. Як зазначив Ф. Фукуяма у відомій книзі «Наше постлюдське майбутнє: наслідки біотехнологічної революції»: «Дуже мало сьогодні є речей у

внутрішній політиці наших заможних та задоволених собою ліберальних демократів, які можуть настільки збурити народ, але загроза виникнення генетичної нерівності здатна підняти людей з дивану і кинути на вулиці» [8, 225].

Іншою дискусійною темою, яка розвивається в рамках окремого трансгуманістичного напрямку — іморталізму і активно обговорюється у середовищі трансгуманістів і серед науковців, є подовження життя та безсмертя, адже з цим пов'язані соціальні і демографічні зміни, політичні наслідки та морально-етичні проблеми. Так, на фоні загального подовження життя в світі за рахунок розвитку медицини та зменшення народжуваності, якщо будуть винайдені і будуть застосовуватись «ліки від смерті», вікова структура суспільства може скластись не на користь молоді. Наслідки можуть бути дуже різні: у політичній сфері — питання політкоректності; у соціальній — проблема соціального забезпечення (навантаження на одного працюючого декількох пенсіонерів); проблема збереження роботи для працюючих, соціально активних пенсіонерів і працівників передпенсійного віку як досвідчених фахівців та просування у кар'єрі для більш рішучої, енергійної молоді, що має сучасні знання та навички; у медичній сфері — альтернативність міцного здоров'я і довголіття, тобто чи залишаться люди у ці продовжені роки фізично і розумово бадьорими (навіть чи період залежності, тим паче неміч, для людей похилого віку можуть приносити радість і задоволення); важливим є і питання самозайнятості і дозвілля людей пенсійного віку, адже пенсія може виявитись самотньою і нудною (оскільки саме обов'язкові зв'язки для багатьох складають сенс життя) і перестане бути бажаною; гостро може постати і проблема порозуміння поколінь. Як зауважує Ф. Фукуяма: «За наявності трьох одночасно активно працюючих поколінь молода когорта завжди буде у меншості, намагаючись докричатись до старших, і зміна поколінь ніколи не буде рішучою... Людям старшого віку доведеться посунутись вниз по соціальних сходах не лише заради перепідготовки, але і для того, щоб звільнити місце новим силам, що піднімаються знизу. В іншому випадку до класових та етнічних конфліктів додасться ворожнеча поколінь, розділяючи суспільство ще однією межею. Прибрати старців зі шляху молодих — це буде непроста боротьба, і в світі високої очікуваної тривалості життя суспільству, можливо, доведеться звернутись до безособових, інституціоналізованих форм ейджизму» [8, 100].

Подібний, не більш привабливий сценарій, пов'язаний із подовженням життя і безсмертям, розкриває М. Калашніков: «... бурхливий розвиток генної інженерії призведе до розпаду людства ще на дві раси. Заможні будуть здатні вживлювати в себе гени безсмертя, тоді як інший світ складатимуть прості смертні. А безсмертя при багатстві — це здатність досягати небаченої влади та ще більшого багатства. Безсмертні неминуче матимуть і власну психологію, яка різко відділятиме їх від нас. Вони зосередять в своїх руках найвищі фінансові і психічні технології ... можлива дика ворожнеча між бідними-смертними і багатими-безсмертними» [9, 247]. Автор також підкреслює, що в добу інфо-, нано-, біотехнологій соціальний «розподіл за принципом «бідні — багаті» йде у минуле, замість нього йде розмежування «дурний — творець унікальних технологій в інформації і управління». Правлячою кастою стають істоти, що увійшли в світ інформації, що керують свідомістю інших» [9, 251–252]. Якщо ж припустити, що першими, хто зможе дозволити собі «пігулку безсмертя», будуть теперішні можновладці, вік яких у переважній більшості 50–60 років, то суспільство може отримати «владу старців» — геронтократію, але не брежнєвського штибу, а генетично удосконалену і довічну. І напевно ці правителі захочуть поділитись владою або передати наступникам. Тож, демократія може «здати свої позиції», натомість авторитаризм і макіавелізм — стати реальністю.

Отже, з огляду на викладене, не даремно провідні суспільствознавці ХХ — початку ХХІ століть, досліджуючи сучасні суспільні трансформації, що супроводжують перехід до постіндустріальної, постмодерної доби, здобутки НТП та перспективи поступу у постлюдське майбутнє, застерігають, вказуючи на велику кількість наслідків і проблем, які можуть постати перед суспільством в разі недостатньо виважених рішень щодо розвитку технологій чи погано продуманої політики їх застосування.

Оскільки наслідки сучасних інфо-, нано-, біотехнологій дуже обширні, виникає безліч філософських, юридичних, етичних і культурних проблем, над якими люди вже зараз мають замислюватись, щоб зменшити негативні наслідки, ризики і зловживання. Можливо, саме вони стануть предметом запеклих дискусій і нагальним політичним питанням цього століття, адже проведення відповідальної політики потребує прийняття законів, норм і правил, створення відповідних організацій і міжнародних структур, дослідницьких центрів, агенцій з підвищення інформованості людей. Крім того, крокуючи у постлюдське майбутнє, слід розуміти, що, стоячи сьогодні на порозі нового етапу розвитку людства — «транслюдства», тільки міжнародне

співробітництво у всіх галузях і напрямках та дотримання прав людини може давати надію, що потенційно небезпечні технології майбутнього не будуть використані негуманно, безвідповідально або у військових цілях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Трансгуманизм. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA>
2. Лукьянец В. С. Проблема постчеловеческого будущего / В.С. Лукьянец, О.Н. Соболев. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.transhumanism-russia.ru/content/view/555/110/>
3. Трансчеловек. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: Transhumanist Lexicon: <http://www.transhumanism.com/lexicon/>
4. Загурская Н. В. Постчеловек: положение человеческого существа в ситуации после постмодерна // Человек постсоветского пространства: Сборник материалов конференции. Выпуск 3 / Под ред. В. В. Парцвания. — СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2005. — С. 245–250.
5. Постчеловечество. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.transhumanism-russia.ru/content/view/43/47/>
6. Бжезинский Зб. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство / [Пер. с англ.]. — М.: Междунар. отношения, 2007. — 288 с.
7. Иноземцев В. Л. On modern inequality. Социобиологическая природа противоречий XXI века / В. Л. Иноземцев // Постчеловечество; [Научный редактор М. Б. Ходорковский]. — М.: Алгоритм, 2006. — С. 10–73.
8. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее. Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма; [пер. с англ. М. Б. Левина]. — М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2008. — 349 с.
9. Калашников М. Заметки о следующей расе / М. Калашников // Постчеловечество; [Научный редактор М. Б. Ходорковский]. — М.: Алгоритм, 2006. — С. 244–269.

Райхерт К. В. — старший преподаватель кафедры философии естественных факультетов Одесского национального университета имени И. И. Мечникова.

УДК 81'22+316.259-042.82

МОДЕЛИ ЗНАКА Ч. С. ПИРСА И Ф. ДЕ СОССИЮРА КАК СИСТЕМЫ И ПРИНЦИП ДОПОЛНИТЕЛЬНОСТИ ДВОЙСТВЕННЫХ СИСТЕМНЫХ ОПИСАНИЙ

Модель знака Ф. де Соссюра рассматривается как система с атрибутивным концептом и реляционной структурой. Модель знака Ч. С. Пирса рассматривается как система с реляционным концептом и атрибутивной структурой. Показывается, что между двумя полученными системами знака нельзя установить взаимную дополненность, так как нельзя установить между ними отношение двойственности.

Ключевые понятия: знак, система, дополненность, двойственность.

МОДЕЛІ ЗНАКУ Ч. С. ПІРСА І Ф. ДЕ СОССІЮРА ЯК СИСТЕМИ І ПРИНЦИП ДОПОВНЮВАЛЬНОСТІ ДВОЇСТІСТИХ СИСТЕМНИХ ОПИСІВ

Модель знака Ф. де Соссюра розглядається як система з атрибутивним концептом і реляційною структурою. Модель знака Ч. С. Пірса розглядається як система з реляційним концептом і атрибутивною структурою. Показується, що між двома отриманими системами знака не можна встановити взаємну доповнювальність, бо не можна встановити між ними відношення двоїстості.

Ключові слова: знак, система, доповнювальність, двоїстість.